

Prof. SGH dr hab. Jacek Prokop
Katedra Ekonomii Biznesu
Kolegium Gospodarki Światowej
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Warszawa, 15 grudnia 2022 r.

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Zakrzewskiej
pt. „Kapitał społeczny jako determinanta rozwoju lokalnego na przykładzie
powiatów województwa zachodniopomorskiego”.
Promotorem rozprawy jest prof. dr hab. Danuta Kopycińska.

Przedmiotem analizy w przedkładanej rozprawie doktorskiej mgr Małgorzaty Zakrzewskiej jest kapitał społeczny jako czynnik rozwoju lokalnego w szczególności w powiatach ziemskich. Głównym celem podjętych przez Doktorantkę badań było empiryczne zbadanie związku między poziomem kapitału społecznego i rozwojem gospodarczym w powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego w latach 2014-2018.

W wyniku przeprowadzonych analiz, dokonanych na bazie istniejących danych statystycznych oraz materiału empirycznego zebranego przy pomocy autorskiego badania ankietowego, Doktorantka argumentuje, że główna hipoteza badawcza, iż „istnieje pozytywny i statystycznie istotny związek między poziomem kapitału społecznego i rozwojem gospodarczym w powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego” nie znajduje potwierdzenia.

Oceny wartości naukowo-poznawczej otrzymanej do recenzji rozprawy dokonam w oparciu o charakterystykę jej układu formalnego i treści merytorycznej.

1. Charakterystyka formalna

Rozprawa doktorska mgr M. Zakrzewskiej prezentowana jest w opracowaniu obejmującym w sumie 238 stron tekstu, na które składają się:

- 180 stron merytorycznego tekstu dysertacji,
- 31 stron załączników,
- 27 stron wykazów bibliografii.

Część merytoryczna rozprawy doktorskiej przedstawiona została w sześciu tematycznie wyodrębnionych rozdziałach. Zawarte w pracy załączniki stanowią techniczne uzupełnienie wywodów Autorki, które pozwalają czytelnikowi zapoznać się z wybranymi definicjami kapitału społecznego, kwestionariuszem ankiety wykorzystanej w badaniu, najistotniejszymi

danymi statystycznymi dotyczącymi województwa zachodniopomorskiego na tle innych województw w Polsce oraz procedurą obróbki danych statystycznych wykorzystaną w rozprawie.

W tekście znajdujemy wkomponowane klarowne rysunki, tabele i wykresy dodatkowo ilustrujące kwestie omawiane przez Autorkę w treści poszczególnych rozdziałów.

Przedstawiona w zakończeniu pracy obszerna bibliografia obejmuje publikacje książkowe, artykuły, raporty, akty prawne i inne materiały drukowane, bądź pochodzące ze źródeł internetowych. Sądząc po przedstawionych tytułach i rozpoznanych nazwiskach ich autorów należy przyjąć, że Doktorantka skompletowała najważniejsze opracowania dotyczące kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego. Opracowania i materiały wywodzą się zarówno z zagranicznych ośrodków wydawniczych jak też z wydawnictw znajdujących się w Polsce.

Praca jest zasadniczo poprawna pod względem gramatyczno-językowym, ale w kilku miejscach można by dokonać nieznaczących korekt. Styl pisania pozwala czytelnikowi z łatwością śledzić wywody Doktorantki.

Przygotowanie techniczne rozprawy jest dobre. Doktorantka przedłożyła tekst starannie drukowany, ale niektóre tabele w załączniku są nieco trudne do czytania ze względu na niewielki rozmiar czcionki. Ogólnie jednak formalną stronę rozprawy należy ocenić pozytywnie.

2. Charakterystyka merytoryczna

Obszar swoich badań mgr Małgorzata Zakrzewska przedstawiła we wstępie do rozprawy. Doktorantka skoncentrowała się na badaniu związku pomiędzy poziomem kapitału społecznego i rozwojem gospodarczym w powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego w latach 2004-2018. W celu określenia powyższego wniosku Doktorantka sformułowała trzy klarowne zadania badawcze.

Pierwsze z nich dotyczyło aktywności społecznej i obywatelskiej w powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego. Drugie zadanie koncentrowało się na miernikach rynku pracy i konkurencyjności powiatów tego województwa. Natomiast trzecie polegało na ustaleniu poziomu syntetycznych wskaźników, z jednej strony kapitału społecznego, a z drugiej strony – rozwoju gospodarczego, a następnie określeniu związków pomiędzy tymi wskaźnikami.

Ponadto, Autorka sformułowała dwa cele poboczne. Pierwszy z nich dotyczył poziomu kapitału społecznego w wybranych powiatach ziemskich województwa

zachodniopomorskiego, zaś drugi – porównania uzyskanych wyników z wynikami reprezentatywnych badań ogólnopolskich.

Główna hipoteza badawcza poddana weryfikacji przez Doktorantkę brzmiała: „istnieje pozytywny i statystycznie istotny związek między poziomem kapitału społecznego i rozwojem gospodarczym w powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego”.

Wykorzystana w pracy metoda analizy opierała się na zastosowaniu krytycznej analizy literatury przedmiotu oraz badaniach empirycznych opartych z jednej strony na dostępnych danych statystycznych, a z drugiej na zebraniu i analizie informacji uzyskanych w wyniku badań ankietowych.

Należy podkreślić, że przedstawione cele oraz zadania badawcze wymagały od Doktorantki poruszania się w sferze teorii ekonomii, w szczególności w zakresie analizy kapitału społecznego oraz teorii rozwoju regionalnego i lokalnego, a także w dziedzinie analiz statystyczno-ekonometrycznych oraz zastosowania badań ankietowych. Autorka zademonstrowała szeroką wiedzę z zakresu teorii ekonomii oraz zdolność do kreatywnego wykorzystania odpowiednich metod badawczych w celu przeanalizowania sformułowanych w dysertacji problemów.

Tok rozważań Doktorantki ujęty został według z góry określonego i w pełni logicznego planu rozprawy w sześciu rozdziałach.

W pierwszym rozdziale (s. 14-33) Doktorantka przedstawiła istotę koncepcji kapitału społecznego oraz wskazała na różnice w podejściu do tego pojęcia. W szczególności, zwróciła uwagę na rozbieżności dotyczące definicji oraz metod pomiaru kapitału społecznego, logicznie podkreślając, że wynikają one z wieloaspektowości i wielowymiarowości kapitału społecznego. Oprócz wskazania różnic, Autorka zidentyfikowała również kluczowe elementy wspólne pojęcia kapitału społecznego jakimi są zaufanie oraz partycypacja. W zaistniałej w literaturze sytuacji Doktorantka słusznie zdecydowała o przyjęciu własnej definicji, oczywiście z umiejętnym uwzględnieniem dotychczasowego dorobku wcześniejszych badaczy. Interesującą częścią dyskusji zaprezentowanej w rozdziale pierwszym było także zaprezentowanie pozytywnych, ale jednocześnie i negatywnych stron występowania kapitału społecznego, w szczególności typu tzw. wiążącego.

W rozdziale drugim (s. 34-55), Doktorantka skoncentrowała się na teoretycznej analizie rozwoju regionalnego i lokalnego. Opisała główne czynniki oraz mierniki rozwoju lokalnego wskazując także na możliwe bariery. Bardzo istotną częścią tego rozdziału było przeanalizowanie miejsca kapitału społecznego w różnych koncepcjach rozwoju lokalnego.

Autorka w zwięzły, a jednocześnie komunikatywny sposób wskazała na rolę kapitału społecznego w istniejących teoriach rozwoju regionalnego.

Z kolei w rozdziale trzecim (s. 56-70), Doktorantka opisała lukę badawczą i uzasadniła zakres swojej dysertacji. O ile we wcześniejszej literaturze znane były badania analizujące relację pomiędzy kapitałem społecznym i wzrostem bądź rozwojem gospodarczym w Polsce, to nie było tego typu badań w odniesieniu do powiatów ziemskich. Zidentyfikowanie tej luki było zasługą Doktorantki.

Rozdział trzeci zawiera również charakterystykę metod badawczych zastosowanych w dalszej części pracy. W pierwszym etapie Autorka zaproponowała analizę na bazie danych wtórnych za pomocą metody taksonomicznej, która polegała na wyliczeniu wskaźników taksonomicznych w oparciu o wybrane zmienne ilościowe, a następnie na weryfikacji zależności pomiędzy tymi wskaźnikami. Ważną częścią tego etapu było przyjęcie adekwatnych mierników kapitału społecznego oraz mierników rozwoju gospodarczego. Autorka dokonała starannego wyboru tych mierników, ale zdawała sobie sprawę z ich ograniczoności ze względu na dostępność odpowiednich danych.

W drugim etapie Doktorantka zdecydowała się na wykorzystanie metody ankietowej w celu określenia poziomu kapitału społecznego w wybranych powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego. W losowo wybranych pięciu powiatach ziemskich zaplanowano sondaż wśród reprezentatywnej grupy osób w wieku produkcyjnym. Zebrane informacje ankietowe posłużyły z kolei do wyliczenia wskaźników zaufania indywidualnego, organizacyjnego i instytucjonalnego oraz wskaźników partycypacji indywidualnej, organizacyjnej, instytucjonalnej dla frekwencji wyborczej i dla udziału w działaniach polityczno-społecznych. Wyniki tej części badań zostały przedstawione w rozdziale szóstym.

W rozdziale czwartym (s. 71-105) Doktorantka dokonała ogólnej charakterystyki województwa zachodniopomorskiego i skoncentrowała się na analizie poziomu kapitału społecznego w powiatach ziemskich tego województwa w latach 2004-2018 na bazie mierników aktywności społecznej i obywatelskiej w tych powiatach. Z jednej strony Autorka przedstawiła analizę poziomu kapitału społecznego w powiatach ziemskich na tle ogólnopolskim, a z drugiej – przeanalizowała poziom kapitału społecznego w poszczególnych powiatach. Na podstawie przyjętych mierników opartych na dostępnych danych statystycznych, Doktorantka zademonstrowała, że poziom kapitału społecznego w powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego na tle ogólnopolskim był niski.

Rozdział piąty (s. 106-144) zawiera analizę poziomu rozwoju gospodarczego w powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego w latach 2004-2018 przy wykorzystaniu mierników rynku pracy, liczby podmiotów gospodarczych, dochodów własnych powiatów oraz mierników konkurencyjności powiatów na tle ogólnopolskim, a także w poszczególnych powiatach. Na podstawie tych analiz Doktorantka wykazała, że ogólnie biorąc, poziom rozwoju gospodarczego w badanych powiatach na tle ogólnopolskim był niski.

Wykorzystując metodę taksonomiczną, Autorka przeanalizowała syntetyczne wskaźniki poziomu kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego oraz zbadała korelację pomiędzy tymi wskaźnikami. Doktorantka udowodniła, że główna hipoteza badawcza o istnieniu pozytywnego i statystycznie istotnego związku pomiędzy poziomem kapitału społecznego i rozwojem gospodarczym w powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego, nie znalazła ogólnego potwierdzenia. Jedynie w przypadku powiatu polickiego przy poziomie istotności 0,1 potwierdzono pozytywny związek między syntetycznymi wskaźnikami kapitału społecznego i syntetycznymi wskaźnikami rozwoju gospodarczego.

W rozdziale szóstym (s. 145-176) Autorka dokonała analizy poziomu zaufania i partycypacji w ujęciu indywidualnym, organizacyjnym i instytucjonalnym na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w losowo wybranych pięciu ziemskich powiatach województwa zachodniopomorskiego. Uzyskane wyniki skonfrontowano z rezultatami reprezentatywnych badań ogólnopolskich. Badania te potwierdziły niski poziom kapitału społecznego w rozpatrywanych powiatach.

W zakończeniu (s. 177-182) syntetycznie przedstawiono uzyskane wyniki i dokonano ich interpretacji.

Uogólniając merytoryczną charakterystykę treści rozprawy doktorskiej mgr M. Zakrzewskiej potwierdzam, że prezentowany układ rozważań dla czytającego jest przekonywujący. W mojej opinii zamysł rozprawy zasługuje na uznanie.

Warto podkreślić kompetencje Autorki w stosowaniu metod statystycznych w odniesieniu do danych wtórnych, ale również kompetencje w zbieraniu i obróbce danych uzyskanych za pomocą metod sondażowych. Bardzo starannie przeanalizowała dostępne informacje oraz zgromadziła i wykorzystała w swojej pracy własne, niezależne materiały opisujące rozpatrywane kategorie. Doktorantka niewątpliwie wykazała się odpowiednimi umiejętnościami metodycznymi w tym zakresie.

Uzyskane wyniki są interesującym uzupełnieniem istniejących w literaturze badań nad relacjami pomiędzy kapitałem społecznym i rozwojem gospodarczym. Stanowią one niewątpliwie oryginalny wkład Doktorantki do badań naukowych w tym obszarze.

W toku zapoznawania się z pracą pojawiają się jednak pewne wątpliwości i uwagi. Przede wszystkim należy pamiętać, że do pomiaru zarówno poziomu kapitału społecznego jak też poziomu rozwoju gospodarczego zostały wykorzystane tylko niektóre z możliwych mierników. Nie wszystkie składniki kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego są łatwo mierzalne i niewątpliwie jest to jedna z przyczyn niepełności oszacowań. Nasuwa się istotne pytanie, jakie jeszcze inne składniki kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego można by wziąć pod uwagę, aby zapewnić lepszą adekwatność pomiarów rozpatrywanych kategorii?

Inną kwestią jest rodzaj relacji pomiędzy rozpatrywanymi kategoriami. Doktorantka w głównej mierze skoncentrowała swoją uwagę na korelacji pomiędzy kapitałem społecznym i rozwojem gospodarczym. W takich przypadkach powstaje dość naturalne pytanie o przyczynowość. Autorka dochodzi do wniosku, że kapitał społeczny nie stanowił podstawowego czynnika rozwoju gospodarczego w rozpatrywanych powiatach. Natomiast powstaje pytanie, czy zaobserwowany niski poziom kapitału społecznego nie jest swego rodzaju kosztem podejmowanych działań rozwojowych? Innymi słowy, na ile kapitał społeczny może mieć wpływ na rozwój gospodarczy, a na ile rozwój gospodarczy może wpływać na kształtowanie się poziomu kapitału społecznego?

I jeszcze jedna drobna uwaga dotycząca samego pojęcia wzrostu/rozwoju gospodarczego. Doktorantka najczęściej stosuje określenie 'rozwój gospodarczy', ale czasami używa terminu 'wzrost gospodarczy'. Tutaj warto zachować pewną ostrożność i jestem pewien, że Autorka jest tego w pełni świadoma, ale ta kwestia nie została wyraźnie wyjaśniona w samej pracy. Dlatego też sądzę, że należałoby zwrócić uwagę na bardziej precyzyjną charakterystykę tych pojęć, szczególnie w odniesieniu do ich pomiaru.

Pragnę zastrzec, że przedstawione wyżej uwagi mają charakter głównie dyskusyjny i chętnie wysłucham ustosunkowania się do nich Doktorantki.

3. Ocena końcowa

W podsumowaniu merytorycznej i formalnej oceny rozprawy doktorskiej mgr Małgorzaty Zakrzewskiej pragnę stwierdzić, że:

1. Rozprawa stanowi rzetelne studium analityczne nad związkiem kapitału społecznego z rozwojem gospodarczym.

2. Przyjęty w rozprawie tok rozważań należy uznać za merytorycznie prawidłowy i właściwie zastosowany.
3. Doktorantka wykazała się znaczną wiedzą teoretyczną i praktyczną w prowadzeniu analizy zjawisk ekonomicznych, szczególnie w zakresie wykorzystania metod statystycznych i ankietowych.
4. Za osiągnięty uznać należy główny cel rozprawy, tj. negatywne zweryfikowanie hipotezy, że istnieje statystycznie istotny, pozytywny związek między kapitałem społecznym i rozwojem gospodarczym w rozpatrywanych powiatach ziemskich województwa zachodniopomorskiego.

Wyżej wymienione fakty upoważniają mnie do stwierdzenia, że przedłożona rozprawa doktorska odpowiada warunkom ustawowym i może stanowić podstawę do publicznej jej obrony, a po pozytywnym przebiegu dyskusji nad jej treścią i poziomem naukowym, wnioskuję o jej wyróżnienie.

